

системи управлінського обліку та аналізу. До основних переваг, що забезпечують впровадження управлінського обліку, можна віднести:

- досягнення прозорості в управлінні підприємством;
- швидке реагування на зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства;
- можливість оцінки реальної ефективності функціонування підприємства;
- підвищення контролю та ефективності управління підприємством у цілому.

1. Бутинець Ф. Ще раз про бухгалтерський облік як науку // Бухгалтерський облік і аудит. 2005. №10. С. 20 – 29. 2. Голов С.Ф. Управленческий бухгалтерский учет. К., 1998. 3. Гуцайлюк З. Прогнозний (стратегічний) облік // Бухгалтерський облік і аудит. 2006. №2. С. 14 – 19. 4. Друри К. Управленческий и производственный учет: Пер. с англ. М., 2005. 5. Нападовська Л. Управлінський облік: суть, значення та рекомендації щодо його використання в практичній діяльності вітчизняних підприємств // Бухгалтерський облік і аудит. 2005. №8 – 9. С. 50 – 62. 6. Сльозко Т. Управлінський облік чи управлінська стратегія // Бухгалтерський облік і аудит. 2006. №2. С. 49 – 54. 7. Управленческий учет / Под ред. В. Паля и Р. Вандер Вила. М., 1997. 8. Управленческий учет: Учебное пособие / Под ред. А. Д. Шеремета. М., 2000. 9. Хорнгрен Ч.Т., Фостер Дж. Бухгалтерский учет: управленческий аспект: Пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. М., 1995. 10. Чебан Т., Яценко В. Організаційні аспекти побудови бухгалтерії стратегічного типу // Бухгалтерський облік і аудит. 2004. №12. С. 31 – 36.

УДК 336.226.11

І. Р. Безпалько

ОПОДАТКУВАННЯ ПАСИВНИХ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Розглядаються особливості і порядок оподаткування пасивних доходів фізичних осіб в Україні, зокрема, доходів у вигляді процентів, дивідендів, роялті, страхових виплат та орендних платежів.

The author consider on the peculiarities and rules of taxing passive incomes of physical persons in Ukraine, specifically that incomes like percent, divides, royalty, insurance and rent payments.

Аналіз розвитку податкових систем європейських країн свідчить про дедалі більшу роль прямого оподаткування, насамперед прибуткового оподаткування доходів громадян. Зростаюча податкова культура і свідомість платників прямих податків дає змогу забезпечувати сталі надходження до бюджету і використовувати податки як інструменти, що стимулюють прискорення науково-технічного прогресу, збільшення зайнятості, рівномірний розвиток територій та інше. Порівняння чинних систем оподаткування громадян в ЄС і Україні виявляє багато суперечностей, які повинні бути вирішені найближчим часом.

Досвід побудови податкової системи з початку існування України як незалежної держави свідчить про те, що податкове регулювання економічних відносин шляхом лише зміни ставок оподаткування, запровадження нових податків, зборів і пільг для окремих платників не приводить до формування виваженої податкової системи. Значну частину успіху кожна держава досягає завдяки системі адміністрування податків, через яку і втілюються реальні взаємини між нею та платниками.

Одним з найважливіших кроків нового законодавства є запровадження єдиної ставки оподаткування в розмірі 15% (на 2004 – 2006 рр. – 13%), яка спрощує механізм справляння податку.

Зниження ставки оподаткування не могло не позначитись на розмірі сплачуваного податку, тому законодавці значно збільшили перелік доходів, які оподатковуються, щоб розширити базу оподаткування. У результаті багато доходів з неоподатковуваних (повністю або частково) перетворилися в оподатковувані. Наприклад, доходи у вигляді роялті, процентів, дивідендів, від продажу майна й надання нерухомості в оренду, отримані як спадщина і подарунки, вигрashi чи призи та інші.

З прийняттям Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб” від 22. 05. 03 р. №889 в українському податковому законодавстві введено поняття пасивного доходу, до складу якого входить дохід, отриманий у вигляді процентів, дивідендів, роялті, страхових виплат і відшкодувань та орендних (лізингових) платежів за договорами оперативної оренди [2].

Відповідно до статті 4 Закону України “Про власність” власник на свій розсуд володіє, користується й розпоряджається належним йому майном і має право вчиняти щодо нього будь-які дії, які не суперечать закону. Він може використовувати майно для здійснення господарської та іншої не забороненої законом діяльності, зокрема, передавати його безоплатно або за плату у володіння і користування, у довірчу власність іншим особам [3].

Згідно зі статтею 286 Господарського кодексу України, орендна плата — це фіксований платіж, який орендар сплачує орендодавцю незалежно від наслідків своєї господарської діяльності. Під господарською діяльністю слід розуміти діяльність суб’єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [1].

Об’єктами, надання в оренду яких призводить до необхідності утримувати податок з доходів фізичних осіб, є :

нерухомість, розміщена на території України;

рухоме майно (незалежно від місця використання), якщо орендодавець є резидентом України;

рухоме майно, що належить нерезиденту і користування яким здійснюється в Україні.

При наданні в оренду фізичною особою власної нерухомості важливо визначити податкового агента, тобто особу, на яку покладено обов’язок

нараховувати, утримувати та сплачувати податок з доходів фізичних осіб. Податковим агентом платника податку є, як правило, орендар. Але бувають і винятки з цього загального правила (див. таблицю).

Орендар	Орендодавець	Податковий агент
Юридична особа-резидент	Фізична особа – резидент	Орендар
Фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності		
Юридична особа-резидент	Фізична особа – нерезидент	Юридична особа-резидент, що виконує представницькі функції щодо такого нерезидента за договором
Фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності		
Фізична особа, яка не є суб'єктом підприємницької діяльності	Фізична особа – резидент	Орендодавець

Коли орендар є фізичною особою, що не є суб'єктом підприємницької діяльності, то закон визначає вимоги до:

орендодавця – податкового агента самостійно нараховувати та сплачувати до бюджету податок протягом 40 календарних днів, наступних за останнім днем звітного кварталу;

сторін орендних правовідносин – посвідчити договір оренди нерухомого майна нотаріально.

Разом з тим нотаріус зобов'язаний надіслати інформацію про такий договір податковому органу за основним місцем проживання платника податку – орендодавця за формою та у спосіб, встановлений Кабінетом Міністрів України. При порушенні такої форми чи способу нотаріус несе відповідальність, встановлену законом (штраф у розмірі 170 грн.).

Сума орендної плати обкладається за ставкою 13% (з 1 січня 2007 р. – 15%). При цьому фізичні особи, які не перебувають з орендарем в трудових відносинах, лише виграють (матеріально) з початку дії даного закону. Адже відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України “Про прибутковий податок з громадян” із суми орендної плати, яка виплачується таким особам (не працівникам підприємства), утримувався прибутковий податок за ставкою 20%. З 1 січня 2004 р. вони сплачують податок на 7% (а з 1 січня 2007 р. – 5%) менший.

Доходи від надання рухомого і нерухомого майна в оренду (суборенду), житловий найм (піднайм) оподатковуються за рахунок цих доходів, тобто орендодавець одержує суму орендної плати за мінусом утриманого податку.

Законодавство багатьох європейських країн передбачає також оподаткування доходів своїх громадян, отриманих як відсотки за банківськими депозитами. Останнім часом розмір банківських вкладів в Україні зростає. Для розвитку вітчизняної банківської системи та фінансового ринку загалом обкладення податком з доходів фізичних осіб у вигляді відсотків розпочнеться лише з 1 січня 2010 року. При цьому українське законодавство передбачає нарахування відсотків:

на пайові членські внески, що перебувають на депозитах рахунків членів кредитної спілки відповідно до Закону України “Про кредитні спілки”;

на такі види цінних паперів, як облігація та ощадний сертифікат, на підставі Закону України “Про цінні папери і фондову біржу”;

на кредитні угоди та банківські вклади (депозити) згідно із Законом України “Про банки і банківську діяльність”.

Відсотки на банківський депозит (вклад) і вклад до небанківських фінансових установ, а також на депозитний (ощадний) сертифікат оподатковуються за ставкою 5%, а відсотки на облігації й інші відсотки (дисконтні доходи), які нараховуються не на банківський депозит (вклад), вклад до небанківських фінансових установ і депозитний (ощадний) сертифікат, – за ставкою 13% (з 1 січня 2007 р. – 15%) .

Крім обов’язку помісячно сплачувати до бюджету податок, нарахований на відсотки на депозити (вклади) і депозитні (ощадні) сертифікати фізичних осіб, банки та небанківські фінансові установи зобов’язали подавати податковий розрахунок загальної суми нарахованих відсотків і загальної суми утриманих з них податків у податковій декларації з податку на прибуток підприємств у строки, встановлені законом для цього податку. При цьому інформація про окремих вклад (депозит) фізичної особи, суму нарахованих на нього відсотків, а також про таку фізичну особу-вкладника не надається.

Закон про податок з доходів відчутно вплинув на доходи власників корпоративних цінних паперів, оскільки відсутня пільга щодо сум дивідендів, оподаткованих при їх виплаті відповідно до п.7.8 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” [4]. При виплаті дивідендів податок з таких доходів зараховувався як авансова плата податку з прибутку підприємств. Таким чином, податок з доходів громадян фактично не утримувався.

Відповідно до нового закону про доходи дивіденди підлягають оподаткуванню за ставкою 13% (з 1 січня 2007 р. до 15%) за їх рахунок. Тобто власник корпоративних прав одержує суму дивідендів за мінусом утриманого податку. Виняток становлять реінвестовані дивіденди, що нараховуються на користь платника податку у вигляді акцій (часток, паїв), емітованих юридичною особою-резидентом, який нараховує дивіденди, за умови, коли таке нарахування жодним чином не змінює пропорцій (часток) участі всіх акціонерів (власників) у статутному фонді емітента і внаслідок чого збільшується статутний фонд даного емітента на сукупну номінальну вартість нарахованих дивідендів.

Податковим агентом платника податку при нарахуванні (виплаті) на його користь дивідендів є емітент корпоративних прав або інша особа, яка здійснює нарахування (виплату) дивідендів за дорученням емітента корпоративних прав. При цьому обов’язок утримати та перерахувати до бюджету податок при нарахуванні (виплаті) дивідендів покладається на всіх юридичних осіб-резидентів незалежно від їх податкового статусу. Крім того, особи, що виплачують дивіденди, повинні подати податковому органу відповідний розрахунок протягом 20 днів з моменту такого нарахування (виплати).

Аналогічно до дивідендів здійснюється оподаткування доходу, отриманого у вигляді роялті, що також відноситься до категорії пасивних доходів. До роялті з метою оподаткування відносять:

- доходи від продажу об'єктів прав інтелектуальної (промислової) власності;
- доходи у вигляді сум авторської винагороди й іншої плати за надання права на користування або розпорядження нематеріальними активами (творами науки, мистецтва, літератури тощо) іншим особам.

Слід зауважити що нарахування роялті фізичній особі можливе лише за умови використання права на його інтелектуальну (промислову) власність, яке зареєстроване відповідно до законодавства. Тобто фізичній особі необхідно отримати відповідний патент, який засвідчує право власності на винахід, а вона, у свою чергу, може видати будь-якій особі дозвіл у вигляді ліцензії на використання винаходу, що закріплюється відповідним договором.

Як уже зазначалося, складовою частиною пасивних доходів є доходи, отримані за договорами довгострокового страхування життя та недержавного пенсійного страхування. Пункт 9.8 Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб" [2] визначає порядок оподаткування:

- страхових внесків (страхових премій), сплачених за платника податку будь-якою іншою особою, як фізичною, так і юридичною;

- страхових виплат, страхових відшкодувань або викупних сум.

Відповідно до цього закону, до складу оподатковуваного доходу платника податку відноситься сума страхових внесків (страхових премій) за договором добровільного страхування, сплачена будь-якою особою-резидентом, іншою, ніж платник податку, за такого платника податку чи на його користь, крім сум, що сплачуються:

- особою-резидентом, яка визначається вигодонабувачем (бенефіціаром) за таким договором (наприклад, за договором страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів);

- одним із членів сім'ї першого ступеня споріднення платника податку (його батьки та батьки чоловіка чи дружини, його чоловік або дружина, діти як такого платника податку, так і його чоловіка чи дружини, у тому числі усиновлені ними діти).

Якщо інша особа, зокрема працедавець, здійснює за платника податку або на його користь сплату страхових внесків за договорами довгострокового страхування життя, така сума не відноситься до оподатковуваного доходу платника податку за одночасного дотримання умов:

- сума страхових внесків не перевищує 15% місячної заробітної плати платника податку у зв'язку з відносинами трудового найму;

- сума страхових внесків не повинна перевищувати суми місячного прожиткового рівня для працездатної особи, встановленого на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 й округленої до найближчих 10 грн. (на 1 січня 2005 р. така сума складає 570 грн.).

Податковим агентом платника податку – застрахованої особи є страховик-резидент, який здійснює нарахування страхової виплати чи викупної суми за договором недержавного пенсійного страхування або довгострокового страхування життя. Податковий агент утримує та сплачує (перераховує) до бюджету податок за ставкою 13% (з 1.01.2007 р. – 15%) від:

60% суми одноразової страхової виплати за зазначеними договорами при досягненні застрахованою особою певного віку, обумовленого в страховому договорі, чи при її дожитті до закінчення його строку.

60% сум регулярних і послідовних пенсійних виплат (додаткової пенсії) за договором недержавного пенсійного страхування чи регулярних і послідовних виплат (ануїтетів) за договором довгострокового страхування життя, крім випадків, коли одержувач виплат має вік не менше 70 років;

викупної суми при довгостроковому розірванні страхувальником договору.

Перехід до оподаткування сукупного валового доходу платника податку, який включає суму доходу з усіх джерел у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, є важливим напрямком реформування національного оподаткування. Досвід передових країн свідчить, що система прибуткового оподаткування громадян часто охоплює доходи від володіння об'єктами різного роду нерухомості. Кожному виду нерухомості відповідає розмір доходу, що береться для розрахунку, незалежно від того, чи був дохід реально отриманий чи ні. Такий механізм забезпечує ефективне функціонування ринку нерухомості і сталі надходження до бюджетів.

Такі важливі зміни, безперечно, матимуть вагомий вплив на формування дохідної бази бюджетів усіх рівнів, особливо у перші роки дії нового законодавства з питань оподаткування доходів фізичних осіб. Як свідчить практика, особливо відчутним буде скорочення податкових надходжень первинної ланки бюджетної системи – переважної більшості сільських і селищних рад, де прибутковий податок посіде вагоме місце у надходженнях до бюджету.

Ефективність системи оподаткування фізичних осіб значною мірою залежатиме від сприйняття її українськими платниками податків. Навіть за умови високої ефективності та дієвості податкові органи можуть здійснювати перевірку лише невеликої частки загальної кількості платників. Якщо більшість платників не поважатимуть податкову систему, вона не зможе виконувати свою головну функцію – забезпечувати надходження податків до бюджету. А коли така система зрозуміла й справедлива, вона користуватиметься повагою платників і матиме добрі шанси для забезпечення необхідного рівня податкових надходжень.

1. Господарський кодекс України. 2. Закон України від 22.05.03 р. № 889-IV “Про податок з доходів фізичних осіб”. 3. Закон України від 07.02.91 р. № 697-XII “Про власність”. 4. Закон України від 28.12.94 № 334/94 – ВР “Про оподаткування прибутку підприємств”.